

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра банківської справи
(найменування кафедри)

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

_____ (підпис)
“ ___ ” _____ 20__ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
(шифр та найменування спеціальності)
за спеціалізацією «Банківська справа»
(назва спеціалізації)

на тему: «Організація наглядової діяльності НБУ на платіжному ринку»

Виконавець:

студентка ФФБС
Джусенко Т.І.

(прізвище, ім'я, по батькові)
/підпис/

Науковий керівник:

к.е.н., ст. викладач
(науковий ступінь, вчене звання)
Деркач Ю.Б.

(прізвище, ім'я, по батькові)
/підпис/

Одеса 2020

АНОТАЦІЯ

Джусенко Т.І. «Організація наглядової діяльності НБУ на платіжному ринку»

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» за спеціалізацією «Банківська справа». – Одеський національний економічний університет. – Одеса, 2020.

У роботі розглянуто теоретичні аспекти понять «платіжний ринок», «платіжна система», визначено роль центрального банку у платіжних системах; досліджено нормативно-правові акти, що регулюють ринок платежів.

Проаналізовано результати моніторингу платіжних систем; досліджено діяльність системно важливої платіжної системи СЕП та соціально важливих та важливих платіжних систем України.

Досліджено досвід ЄЦБ у сфері проведення оверсайта системно важливих платіжних систем; визначено шляхи переходу від оверсайта платіжних систем на основі правил до ризик-орієнтованого оверсайту.

Ключові слова: банк, нагляд, платіж, система, картка

ANNOTATION

Dzhusenko T.I. «Organization of NBU supervision in the settlement market» thesis for Bachelor degree in specialty «072 Finance, Banking and Insurance» under the program «Banking», Odessa National Economic University Odessa, 2020

The paper considers the theoretical aspects of the concepts of "payment market", "payment system", defines the role of the central bank in payment systems; the normative-legal acts regulating the payments market are investigated

The results of monitoring of payment systems are analyzed; the activity of systemically important SEP payment system and socially important and important payment systems of Ukraine is investigated.

The experience of the European Central Bank in the field of conducting oversight of systemically important payment systems is studied; identified ways to move from an oversight of payment systems based on rules to a risk-oriented oversight.

Key words: bank, supervision, payment, system, card

ЗМІСТ

стор .

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ НАГЛЯДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКУ НА ПЛАТІЖНОМУ РИНКУ	
1.1. Теоретичні аспекти діяльності платіжних систем на платіжному ринку.....	5
1.2. Роль центральних банків у діяльності платіжних систем.....	9
1.3. Законодавство, що регулює платіжний ринок України.....	20
Висновки до розділу 1.....	24
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ В УКРАЇНІ	
2.1. Моніторинг платіжних систем за різними критеріями значущості	27
2.2. Аналіз діяльності системно важливої платіжної системи СЕП НБУ.....	31
2.3. Аналіз діяльності соціально важливих та важливих платіжних систем України.....	39
Висновки до розділу 2.....	48
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОВЕРСАЙТУ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ	
3.1. Досвід ЄЦБ у проведенні нагляду за діяльністю системно важливих платіжних систем.....	50
3.2. Перехід до ризик-орієнтованого оверсайта (risk based oversight) платіжних систем	59
Висновки до розділу 3.....	68
ВИСНОВКИ.....	71
Список використаних джерел	75

ВСТУП

Актуальність теми. Одним з фундаментальних факторів стабільного розвитку економіки держави є наявність ефективного та безперебійно функціонуючого платіжного ринку, що дозволяє здійснювати розрахунки в режимі реального часу відповідно до світових стандартів. Еволюція і диверсифікація ризиків, пов'язаних із здійсненням переказів грошових коштів, світові інтеграційні процеси, інституціоналізація та цифровізація вимагають постійного вдосконалення механізмів, спрямованих на підтримку безперебійного функціонування платіжних систем, як основних суб'єктів платіжного ринку, діяльність яких нерозривно пов'язана із забезпеченням економічного розвитку країни. Саме забезпечення сталого розвитку платіжних систем є однією з основних цілей функціонування центральних банків.

Разом з тим, процес зближення економік країн світу, технологічна залежність платіжних систем, поява інноваційних видів грошових коштів і збільшення значущості транскордонних розрахунків вимагають від регуляторів прийняття відповідних наглядових заходів, спрямованих на підвищення ефективності функціонування платіжних систем.

Теоретичним дослідженням у сфері платіжного ринку присвячено праці таких вітчизняних вчених як Ю. Бакаліна, О. Вовчак, С. Міщенко, Б. Вишивана, Н. Козій, Б. Адамик, О. Васюренко та інші, проте основний внесок зробили такі зарубіжні економісти як Т. Коккола, О. Ламфалусі, К. Kemppainen, Н. Leinonen, В. J. Summers, та інші.

Віддаючи належне науковим розробкам вчених, слід зазначити, що науковий аналіз у платіжній сфері тільки починається і важливі теоретико-методологічні та практичні питання, пов'язані з удосконаленням наглядової діяльності центрального банку в сфері платежів та розрахунків є невирішеними. Зазначене визначає актуальність теми дипломної роботи.

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних та методологічних засад наглядової діяльності центрального банку в платіжній сфері та надання практичних рекомендацій щодо її удосконалення.

Завдання дослідження:

узагальнити теоретичні засади сутності платіжного ринку, платіжних систем та ролі центрального банку у цій сфері;

дослідити нормативно-правові акти, що регулюють порядок проведення оверсайта платіжних систем в Україні;

оцінити результати моніторингу НБУ платіжних систем;

проаналізувати діяльність системно важливої платіжної системи СЕП;

дослідити соціально важливі та важливі платіжні системи;

проаналізувати досвід ЄЦБ у сфері проведенні оверсайту системно важливих платіжних систем ;

визначити шляхи переходу до ризик-орієнтованого оверсайту.

Об'єктом дослідження є функціонування платіжного ринку та діяльність платіжних систем на ньому.

Предметом дослідження є реалізації центральним банком країни наглядової функції.

Методами дослідження є загальнонаукові прийоми і методи досліджень: метод системної оцінки; аналізу і синтезу; групування, порівняння та узагальнення; статистичні, математичні методи.

Інформаційною базою дослідження є наукові праці щодо особливостей функціонування платіжного ринку; практичні дослідження з питань діяльності платіжних систем; міжнародні, вітчизняні, законодавчі, нормативні акти, що регулюють діяльність платіжних систем, їх членів та учасників, порядок використання платіжних засобів; аналітичні звіти НБУ; матеріали періодичних видань та Інтернет-ресурси

Публікації. За результатами виконання кваліфікаційної роботи опубліковано тези «Діяльність платіжних систем в Україні: практичні аспекти» та стаття «Світовий досвід регулювання діяльності платіжних

ВИСНОВКИ

В процесі дослідження було з'ясоване наступне:

1. Економічної категорії «платіжний ринок» складається з функціональної, інституційної та організаційної характеристик. Відповідно до функціональної характеристики, платіжний ринок - це складова фінансової системи, що забезпечує своєчасне врегулювання платіжних зобов'язань між її учасниками, безперебійне проведення платежів, безперервність обігу грошей в країні. Інституційна характеристика платіжного ринку являє собою сукупність платіжних організацій, комерційних та центральних банків та небанківських фінансових установ, клірингових палат, спеціалізованих розрахункових установ, поштових операторів, що здійснюють розрахунки та переказ грошових коштів. З організаційної точки зору платіжний ринок можна визначити як сукупність сучасних комунікаційних засобів зв'язку (мережа Інтернет, мобільні мережі, банківські канали зв'язку), що зв'язують між собою учасників та користувачів платіжних систем, які здійснюють переказ грошових коштів, та формують основу функціонування ринку.

Термін «платіжна система» необхідно розглядати на мікро-, мезо та макрорівні. На мікрорівні платіжна система інтерпретується як система переказу грошових коштів. На мезорівні - платіжна система - це система взаємовідносин суб'єктів економіки, організована певним чином, що, відповідно до встановлених правил і процедур, забезпечує переказ грошових коштів від одного економічного суб'єкта до іншого. На макрорівні (глобальному) рівні – це сукупність всіх національних платіжних систем та інших елементів, що забезпечують їх діяльність, оверсайт та взаємозв'язки між ними по всьому світу.

2. Роль центрального банку країн у функціонуванні платіжного ринку охоплює різні напрями діяльності. Відповідно до світової практики центральний банк може виступати в якості: оператора платіжної системи;

користувача платіжної системи; регулятора платіжної системи; органу нагляду і спостереження; ініціатора змін.

3. Сучасна система нагляду за платіжними системами в Україні перебуває на етапі активного розвитку та потребує подальшого вдосконалення. У 2019 р. НБУ продовжив впровадження міжнародних стандартів щодо регулювання діяльності платіжних систем. Тому, на нашу думку, важливого значення набуває ефективна реалізація прийнятих норм, що якісно підвищить рівень функціонування платіжних систем.

4. Єдиною системно важливою платіжною системою в Україні є СЕП. Вона є оптовою платіжною системою, у якій НБУ виступає платіжною організацією та розрахунковим банком цієї системи, проводить розрахунки у файловому режимі та в режимі реального часу. Ця система забезпечує здійснення більше 90% міжбанківських переказів у національній валюті в межах України. У першу п'ятірку найбільших учасників СЕП (за сумою платежів, на враховуючи НБУ та ДКСУ) у 2019 році АТ «Ощадбанк», АТ КБ «ПРИВАТБАНК», АТ «Райффайзен Банк Аваль», АТ «Укргазбанк» та АТ «Укрсиббанк» (загалом близько 30%). Відповідно діяльність цих банків потребує ретельного нагляду з боку НБУ з метою зниження системного ризику.

5. Близько 99 % усіх карткових операцій здійснено у системах «MasterCard» та «Visa», що безумовно свідчить про їх соціальну важливість. Найбільший обсяг переказів у межах України здійснено з використанням соціально важливих систем переказу коштів *створених резидентами* «NovaPay» та «Поштовий переказ» близько 66% від загальної суми та важливих - «Фінансовий світ»- 10% , «City 24» - 7%, «FLASHPAY» - 7%. Перекази коштів як в Україні, так і за межі України здійснено з використанням соціально важливої системи «Western Union» (більше 70%), та важливими – MoneyGram (близько 20%), IntelExpress та «RIA» (менше 10 % кожна). Визначення платіжних систем соціально важливими та важливими, відповідно до їх частки на платіжному ринку, що потребує

проведення НБУ подальших наглядових процедур в рамках оверсайту платіжних систем.

6. Безготівкові розрахунки в зоні євро обслуговують карткові платіжні системи, роздрібні (системи переказу коштів) та оптові. Лідерами за кількістю платежів є роздрібні платіжні системи, другу позицію займають карткові, третю – оптові, проте аналіз динаміки сум платежів свідчить про безперечне лідерство оптових платіжних систем, лідером серед яких є TARGET. У 2018 році вона обробила 89 % платежів від загальної кількості, сума яких складала 98 % від загальної суми платежів.

7. На основі теоретичних досліджень у сфері функціонування платіжних систем нами було висуните припущення, що діяльність окремих платіжних систем має вплив на економічну активність країни. Відповідно до зазначеного у Фінляндії зв'язок між ВВП та сумою платежів TARGET існує досить щільний - коефіцієнт апроксимації (R^2) дорівнює 0,8263. Це пов'язане з тим, що Фінляндія є учасником SEPA (Single Euro Payment Area), призначеної для уніфікації транзакційних сервісів і методів здійснення безготівкових розрахунків в державах-учасників зони євро, тому на основі платіжної системи TARGET проводиться більшість розрахунків в країні. В Данії ми не спостерігаємо зв'язку між ВВП та сумою платежів TARGET - коефіцієнт апроксимації (R^2) дорівнює 0,1267, що пов'язане з використанням в якості національної валюти данських крон та, відповідно, використання TARGET лише для проведення міжбанківських платежів.

8. В Україні зв'язок між ВВП та сумою платежів СЕП існує досить щільний - коефіцієнт апроксимації (R^2) дорівнює 0,9562. Це пов'язане з тим, що СЕП є державною платіжною системою, що забезпечує проведення розрахунків та платежів в національній валюті та реалізує грошово-кредитну політику держави. Відповідно наявність щільного зв'язку між ВВП та обсягом платежів СЕП НБУ, свідчить про її прямий вплив на економічну активність в країні. У випадку порушення безперебійності роботи платіжної системи, економічна активність суб'єктів господарювання може знизитись, у

зв'язку з реалізацією операційного, системного та інших видів ризиків платіжних систем.

9. Сучасний економічний розвитку держави потребує ефективного оверсайту платіжних систем. Швидкоплинні зміни зовнішнього середовища сприяють зміні концепції оверсайта в контексті приділення особливої уваги питанням управління ризиками в платіжних системах та переходу від оверсайта на підставі правил (compliance based oversight) до оверсайту на основі оцінки ризику – ризик-орієнтованого оверсайта (risk based oversight).

10. На рівні системно важливих платіжних систем, зокрема СЕП, доцільним є впровадження НБУ механізмів та способів ідентифікації, моніторингу та оцінки (у тому числі кількісної) ризиків платіжних систем; способів мінімізації та усунення наслідків впливу ризиків; основних заходів для відновлення та впорядкованого діяльності СЕП. Доцільним є використання симулятора «BoF-PSS2», розробленого Банком Фінляндії, якій відтворює реальні показники діяльності системи із часовим лагом в один день та дозволяє центральним банкам змодельовати потенційно можливі негативні ситуації та встановити їх вплив на діяльність платіжної системи, а також визначити критичних учасників платіжної системи.

На рівні окремої платіжної системи корисним є застосування на основі світової практики стандарта COSO з метою аналізу ризиків діяльності платіжних систем в рамках ризико-орієнтованого підходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Stiglitz J.E., Bhattacharya A. Underpinnings for Stable and Equitable Global Financial System. N.-Y.: World Bank, 1999. P. 3.
2. Платежная система: структура, управление и контроль: пер. с англ. / под ред. Б. Дж. Саммерса. Вашингтон: МВФ, 1994. С. 11.
3. Коробов, Ю.И. Банковское дело: учебник для экономических вузов и фак. / Ю.И. Коробов. - М.: Магистр, 2012.-588 с.
4. Гришкин, С.Г. Некоторые вопросы оценки кредитного портфеля банка / С.Г. Гришкин // Деньги и кредит. - 2014. - №1. - С. 36-40.
5. Federal Reserve Policy on Payment System Risk [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://www.federalreserve.gov/paymentsystems/files/psr_policy.pdf
6. A glossary of terms used in payments and settlement systems. Bank for International Settlements, CPSS. Basel : BIS, 2003. 53 p.
7. Kokkola, T. (2010). Payments, securities and derivatives, and the role of the Eurosystem. European Central Bank
8. Коваль Н. О. Особливості функціонування платіжних систем України на сучасному етапі їх розвитку / Н. О. Коваль, М. В. Борщ // Ефективна економіка: електр. наук. вид. – 2012, № 10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1441>
9. Коваль І., Гаврилюк В. Система електронних міжбанківських переказів НБУ // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 1. – С. 8-10.
10. Ющишина Л. О. Електронні платіжні системи у міжнародній практиці та їх застосування в Україні / Л. О. Ющишина, С. М. Сало // Економічні науки. – 2012. – №9. – С. 508–513.
11. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 05 квітня 2001 року N 2346-III зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>

12. Кузнецов А.М., Деркач Ю.Б. Регулювання платіжного ринку України / А.М. Кузнецов, Ю. Б. Деркач //Електронний науково-практичний журнал "Інфраструктура ринку". - 2020. - Випуск 39.

13. Кравченко І. С. Визначення сутності поняття «платіжна система» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Fin_pr_2014_3_20.pdf.

14. A Glossary of Terms Used in Payments and Settlement Systems. // The Committee on Payments and Market Infrastructures. BIS, 2014. — September (Updated).

15. Міщенко С. В. Вдосконалення системи безготівкових роздрібних платежів / Світлана Володимирівна Міщенко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2014. – С. 22–28.

16. Науменкова С. Регулирование денежного обращения на основе использования методов и инструментов денежно-кредитной политики / С. Науменкова, С. Мищенко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка». – 2013. – Вип. 6(147). – С. 66–71.

17. Вовчак О. Д., Шпаргало Г. Є., Андрейків Т. Я. Платіжні системи: Навч. посібник. – К.: Знання, 2008. – 247 с.

18. Черномор В. Теоретичні засади, стан і практика розвитку платіжних систем в Україні / В. Черномор. // Схід. – 2017. – №1. – С. 32–37.

19. Руцишин Н. М. Платіжна система та безпека її функціонування / Н. М. Руцишин, З. Р. Костак. // Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського. – 2017. – №19. – С. 452–456.

20. Report of the Committee on Interbank Netting Schemes of the Central Banks of the Group of Ten countries (Lamfalussy Report) / Bank for International Settlements. – 1990. – С. 41

21. Кочергин Д. А. Современная интерпретация и классификация платёжных систем / Д. А. Кочергин // Финансово-кредитная система. Бюджетное, валютное и кредитное регулирование экономики. – 2017. – №1. – С. 93–96.

22. Тамаров П. А. Наблюдение как задача центрального банка по совершенствованию и развитию платежных систем / П. А. Тамаров // Деньги и кредит. – 2011. – №2. – С. 15–23.

23. Тамаров П. А. О роли кредитной организации в платежной системе / П. А. Тамаров // Банковское дело. – 2012. – №8. – С. 50–59.

24. Principles for financial market infrastructures. // The Committee on Payment and Settlement Systems and Technical Committee of the International Organization of Securities Commissions. – 2012. – С. 182.

25. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 N 679-XIV, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/679-14>

26. Про затвердження Положення про нагляд (оверсайт) платіжних систем та систем розрахунків: постанова Правління Національного банку України від 28.11.2014 № 755. // Національний банк України. – 2014.

27. Методика комплексного оцінювання системно важливих платіжних систем: Постанова Правління Національного банку України від 24 вересня 2015 року № 635 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0635500-15>

28. A glossary of terms used in payments and settlement systems [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/cpss00b.pdf>

29. Про здійснення операцій з використанням електронних платіжних засобів: Положення НБУ від 05.11.2014 № 705 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0705500-14>

30 Central bank oversight of payment and settlement systems [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.bis.org/publ/cpss68.pdf>

31. Directive (EU) 2015/2366 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on payment services in the internal market, amending Directives 2002/65/EC, 2009/110/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) No 1093/2010, and repealing Directive 2007/64/EC // Official Journal of the European Union. L 337. 23.12.2015. Pp. 35-127.

32. Oversight framework for direct debit schemes [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/oversightframeworkdirectdebitschemesen.pdf?e905f818fca682a33fba6205972d82e3>.

33. Балакіна Ю. С. Оверсайт платіжних систем в Україні : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Балакіна Юлія Станіславівна. - Київ, 2019. – 381 С.

34. Звіт з оверсайта платіжних систем за 2018 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=92100568>

35. Ключевые принципы для системно значимых платежных систем (ссілка <https://www.cbr.ru/Queries/UniDbQuery/File/48362/70>).

36. Euro&Talous Suomen Pankin Ajankohtaisia Artikkeleita Taloudesta. Suomen talouden tilanne edelleen hankala. URL: <http://www.eurojatalous.fi/fi/2015/5/ennuste-suomen-talouden-tilanne-edelleen-hankala/> (дата обращения: 12.04.2020).

37. Directive 98/26/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on payment services in the internal market. URL <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1998:166:0045:0050:EN:PDF> (дата звернення 14.05.2020)

38. Directive (EU) 2015/2366 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on payment services in the internal market. URL <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015L2366&from=EN> (дата звернення 18.05.2020).

39. ECB Monetary Policy Tools. URL <http://placeduluxembourg.wordpress.com/2011/11/16/ecb-monetary-policy-tools> (дата звернення 18.05.2020).

40. EU Banking Single Resolution Mechanism (SRM). URL <http://www.betterregulation.com/ie/eu-banking-single-resolution-mechanism-sr> (дата звернення 18.05.2020).

41. European Central Bank “Aggregate Report on the Comprehensive Assessment”. URL: <http://www.ecb.europa.eu> (дата обращения: 16.05.2020)

42. Regulation (EU) 2017/2094 of the European Central Bank of 3 November 2017 amending Regulation (EU) No 795/2014 on oversight requirements for systemically important payment systems (ECB/2017/32). URL http://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/celex_32017r2094_en_txt.pdf (дата звернення 16.05.2020)

43. Regulation of the European central bank (EU) No 795/2014 of 3 July 2014 on oversight requirements for systemically important payment systems (ECB/2014/28). URL http://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/oj_jol_2014_217_r_0006_en_txt.pdf?578c36e39a49fd8f5479ec40ff00ba1e (дата звернення 14.11.2017).

44. European Union detailed Assessment of implementation of the European Central Bank observance of the CPSSIOSCO Responsibilities of authorities for financial market infrastructures / IMF Country Report No. 14/35. URL <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2014/cr1435.pdf> (дата звернення 14.05.2020).

45. Белоусова В.Ю., Усоскин В.М. Платежные системы и организация расчетов в коммерческом банке. – М.: Издательский дом НИУ ВШЭ, 2012. – 192 с.

46. Белоусова В.Ю., Кривохарченко А.Г., Усоскин В.М. Регулирование ликвидности как фактор развития платежных систем // Деньги и кредит. 2014. № 9. С. 57–64.

47. Peñaloza, R.A. A duality theory of payment systems // Journal of Mathematical Economics. – 2009. – № 9-10. – P. 679-692.

48. Тамаров, П.А. Наблюдение как задача Центрального банка по совершенствованию и развитию платежных систем / П.А. Тамаров // Деньги и кредит. – 2011. – №2. – С. 15-23.

49. Тамаров, П.А. Международные стандарты для платежных систем и основные направления их практического применения в Евросоюзе / П.А. Тамаров // Деньги и кредит. – 2013. – №6. – С. 26-34.

50. Тамаров, П.А. О комплексном подходе к надзорной деятельности в национальной платежной системе / П.А. Тамаров // Деньги и кредит. – 2012. – №11. – С. 20-25.

51. Danmarks Nationalbank. Payment Systems in Denmark. URL: http://www.nationalbanken.dk/en/publications/Documents/2005/09/payment_systems05.pdf (дата обращения: 12.05.2020).

52. Danmarks Nationalbank. The Danish payments infrastructure. URL: http://www.nationalbanken.dk/en/bankingandpayments/danish_payments_infrastructure/Pages/default.aspx (дата обращения: 20.05.2020).

53. Finanssialan Keskusliitto «Finnish Banking 2014». URL: http://www.finanssiala.fi/en/material/Finnish_Banking_2014.pdf (дата обращения: 21.05.2020).

54. Finanssivalvonta/ Finansinspektionen. URL: <http://www.finfsa.fi/> (дата обращения: 21.05.2020).

55. Richard J. Sullivan R. Controlling Security Risk and Fraud in Payment System. URL: www.kansascityfed.org/ZSjXZ/publicat/econrev/pdf/14q3Sullivan.pdf (дата звернення 20.04.2020)

56. Долгальова М. О. Сучасні аспекти управління ризиком платіжних систем банків / М.О. Долгальова // Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика : збірник тез доповідей VI Міжнародної науково-практичної конференції (26–27 травня 2011 р.) : у 2 т. – Суми : УАБС НБУ, 2011. – Т. 2. – С. 108-109

57. Балакіна Ю. С. Оверсайт платіжних систем у контексті підтримки фінансової стабільності. / Юлія Станіславівна Балакіна // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2017. – №6. – С. 85–100.

58. Enterprise Risk Management – Integrated Framework / Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO). N.Y. 2004. URL: <http://www.coso.org> (дата звернення 20.04.2020)

59. Вітлінський В. В. Ризикологія в зовнішньоекономічній діяльності / В. В. Вітлінський, Л. Л. Маханець. – К. : КНЕУ, 2008. – 432 с.
60. Bor-Yi Tsay. Designing an Internal Control Assessment Program Using COSO's Guidance on Monitoring. / The CPA Journal - May 2010, p.52-57.